

344

TIJDSCHRIFT

VOOR

INDISCHE

TAAL-, LAND- EN VOLKENKUNDE.

UITGEGEVEN DOOR HET

BATAVIAASCH GENOOTSCHAP VAN KUNSTEN

EN WETENSCHAPPEN.

ONDER REDACTIE

VAN

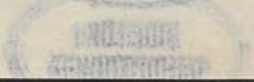
Dr. PH. S. VAN RONKEL.

DEEL XLIV.

BATAVIA.
ALBRECHT & Co.

'sHAGE.
M. NIJHOFF.

1901.

REGEN LOKKEN EN REGEN VERDRIJVEN
BIJ DE TORADJA'S VAN MIDDEN CELEBES

DOOR

ALB. C. KRUIJT.

De Toradja's zijn een landbouwend volk. Zij leven uitsluitend van de opbrengst hunner rijstvelden, en alleen in tijd van gebrek nemen zij hun toevlucht tot sagoe van de Arenga saccharifera, tot boombladeren en wortels. Daar deze rijstvelden steeds zoogenaamde droge velden zijn ¹⁾ zijn zij geheel afhankelijk van regen en droogte, en menigmaal werd door ontijdig invallen van een van beide de oogst geheel vernietigd. Waar wij dus kunnen zeggen, dat het bestaan der Toradja's afhangt van regen en droogte, verwondert het ons niet bij een animistisch denkend volk als dit, allerlei middelen te vinden om den regen te lokken, of dezen te verdrijven, al naar mate deze voor de velden gewenscht is of niet.

Voor een groot deel zijn de middelen gegrond op de gedachte, „dat gelijksoortige dingen elkaar roepen,” dat dus in dit geval water regen roept. Wanneer de regen langen tijd uitblijft, zoodat de rijsthalmen beginnen te verschrompelen, gaan vele bewoners van het dorp, voornamelijk de jongeren, naar een nabijzijnd riviertje, en werpen daar onder veel gejoel elkaar met water, of bespuiten elkaar met bamboespuitjes. Of men maakt in het water een plonzend geluid met de handen, of men plaatst een etensbakje van kalebasschaal omgekeerd op het water en

1) Alleen de Toradja's in het rijk van Sigi leggen sawah's aan, welke worden omgewoeld door karbauwen, die er heen en weer in worden gejaagd.

tokkelt er met de vingers op. De geluiden door waterwerpen, plonzen en tokkelen gemaakt, moeten den regen voorstellen, die den werkelijken regen zullen lokken.

Ook gaat men water halen in een kookpot, en dompelt den rijstlepel van kokosdop in het water, hetgeen men, volgens de verklaring van den Toradja doet, opdat de goden mogen zien, dat men op water wacht, om daarin de nu nog te veld staande rijst te kunnen koken.

Anderen nemen in tijd van droogte twijgen van den djarak (*jatropha curcas*) en stengels van oebiplanten, en leggen die in het water, waarbij men hen op volgende wijze toespreekt: „Gaaf regen vragen, en zoolang geen regen komt plant ik u niet weder; dan zult gij hier sterven.” Ook haalt men een aantal zoetwaterslakken (aliekruiken) en rijgt die aan een snoer. Dit snoer hangt men in een boom, en de slakken spreekt men aldus toe: „gaaf regen vragen, en zoolang nog geen regen is gekomen, breng ik u niet in het water terug.” Dan gaan de slakken weenen (tranen), en de goden zullen uit medelijden regen geven. Dat zelfde medelijden met de in het water gelegde planten, die dadelijk weder groeien, als zij in den grond worden gestoken, maar in het water verrotten, zal regen verschaffen. Dit is tevens eens bijdrage tot de voorstelling, die de Toradja's zich vormen van hunne goden.

Een algemeen gebruik om regen te lokken is nog het volgende: men neemt een jong nog niet losgewikkeld blad van den sagoeboom (*Metroxylon Rottb.*) en bindt die stevig samen met het middelste nog niet los gewikkelde blad van een arenpalm (*Arenga saccharifera*), waarbij men het volgende zegt: „wanneer er morgen nog geen regen is gevallen, zal ik u beiden nog vaster aan mekaar vastbinden.” Men onderstelt dan, dat beide palmen de geesten zullen bewegen regen te geven. Sommigen schudden wat bereide sagoe van de *Metroxylon* uit tusschen de bladschede van een *arenga saccharifera*, hetgeen op hetzelfde neerkomt als het samenbinden der bladeren.

Dit gebruik berust op het volgende verhaal. Er was eens een echtpaar, dat in vrede met elkaar leefde; de vrouw gaf haar man altijd een soort van voedsel, dat heel goed smaakte, maar waarvan hij de herkomst niet kon uitvinden. Om dit te weten te komen, bespiedde hij zijne vrouw overal, en zag nu ook, dat zij in het bosch gekomen, zich het vuil van de huid afschrapte, dit afschrapsel kookte, en dit kooksel haren man aanbood. De man schold zijne vrouw uit voor al wat leelijk was, en de twist liep zóó hoog, dat zij elkaar vervloekten en van elkaar gingen. De vrouw veranderde in een *Metroxylon* en de man in een *Arenga saccharifera*, die de stamouders werden van gelijksoortige boomen. Nu is het naar de voorstelling van den Toradja zeer natuurlijk, dat wanneer hij deze elkaar afkeerig zijnde boomen bij elkaar brengt, zij al hun best zullen doen weer van elkaar bevrijd te worden, en het eenige middel daartoe is goden en geesten te bewegen regen te geven ¹⁾).

Soms ook worden om regen te verkrijgen, de dooden aangesproken. Zoo vindt men bij het dorp Kalingoea in Kadomboekoe het graf van Tampabanda, een beroemd hoofd, grootvader van het evenzeer beroemde hoofd, dat daar tegenwoordig regeert. Wanneer het land met ontijdige droogte wordt geteisterd, gaat men naar dit graf toe, en begiet het met water, waarbij men spreekt: „o grootvader, heb medelijden met ons; wanneer ge wilt, dat wij dit jaar zullen eten, geef dan regen.” Daarna hangt men een bamboe met water boven het graf, waaruit het water uit een klein gaatje, onderin aangebracht, voortdurend druppelt. De bamboe wordt steeds met water gevuld, tot dat regen de aarde drenkt. Deze maatregel moet zoowel dienen tot eene permanente herinnering voor den overledene, als tot

1) Het is zeer kapa.i sagoe uit de *Metroxylon* vermengd met sagoe uit de *Arenga saccharifera* te eten.

Het lichaam van hem, die dit mengsel eet, zal gedeeltelijk sterven, bijv. de beide beenen zullen geheel krachteloos worden.

eene nabootsing van regen, waardoor werkelijk regen wordt gelokt.

Trouwens het geloof, dat zielen van overledenen invloed oefenen op den regenval, komt dikwijls aan het licht. Toen in het begin van '98 de vrede gesloten werd tusschen de Topebato en de Parigiërs, en de laatsten draalden met het aanbieden van een mensch om bij die gelegenheid te worden geslacht als offer, schreven de Topebato de toenmaals heerschende ontijdige droogte toe aan den toorn van het gedurende dien oorlog overleden hoofd van Mapane, omdat hun het offer zoolang werd onthouden.

Iets, wat den toorn der goden in hooge mate opwekt, welke zich dan uit in hevige stormen en onweders, of wel in hardnekkige droogte, is het plegen van bloedschande en het zich afgeven met dieren. Dit dwangmiddel voor de goden zal de Toradja bij aanhoudende droogte echter nimmer durven toepassen, omdat de schuldigen per sé gedood zullen worden en omdat die onweders als straf der goden meer zullen bederven, dan goed doen. Maarshrikt hij zelf terug van het kwaad, dan zal hij de goden dwingen met een surrogaat er van. Hiervan woonde ik eens een voorbeeld bij. De kabosenja van Mokoepa zou namelijk zorgen, dat er regen kwam. Velen verzamelden zich in een veld om den kabosenja, die met zich had gebracht een haan en een klein wijfjesvarken. Bij de rivier gekomen werden beide dieren gedood, in innige omhelzing bij elkaar gelegd, en vervolgens te zamen stevig in een lap katoen gewikkeld. Toen riep hij de goden aan: „O, goden daar beneden en daar boven, wanneer gij medelijden met ons hebt, en wilt, dal wij dit jaar zullen eten, geeft dan regen; geeft gij geen regen, welnu, wij hebben hier begraven een haan en een wijfjes varken, in innige omhelzing; met andere woorden: toorn dan over deze gruweldaad, die wij hebben gedaan, en doet uw toorn blijken door onweders.”

Ik ben nooit te weten kunnen komen, hoe de Toradja's denken over het ontstaan van den regen. Ik geloof, dat

zij er nooit over hebben nagedacht, anders zonden wij hier en daar wel eene plastische voorstelling van dit natuurverschijnsel hebben gevonden. Bij de priesteressen is het anders: dezen vertellen, dat er boven in het uitspansel in het rijk der *Wurake* (geesten, die tusschen de aarde en het godenverblijf wonen, de Sangiangs der Dajaks) een groote waterplas is. Komen de karbouwen der *Wurake* daar baden, dan treedt het water buiten de oevers van den plas, en valt als regen op aarde 1). Heeft men nu allerlei middelen om regen te lokken te vergeefs beproefd, dan wordt eene priesteres, *tada* in *burake* gehaald. Gelijk bij al hare andere experimenten zooals om verloren geraakte *tanoana* (levensaether) van mensch of rijst terug te halen, zet zij zich ook nu met gesloten oogen neer, een bos *tawaän* (*Dracaena terminalis*), waarvan het onderste gedeelte in haar siri-pinang zak is gestoken, vasthoudende. In een eentonigen zang beschrijft zij hoe haar geest naar boven stijgt. In het rijk der luchtgeesten aangekomen gaat zij met behulp van dezen alle karbouwen opvangen en brengt die te zamen in den plas, zoo dat het uitstroomende water als regen naar beneden valt. Gaat het niet regenen, dan vertelt zij, dat zij de karbouwen niet heeft kunnen pakken, of dat de *Wurake* de zaak niet hebben toegestaan, om reden de menschen hen hebben vertoord. Deze geheele handeling der priesteressen wordt aangeduid met den naam van *mobuntasi lamba* het plotseling te voorschijn komen, losbreken of uitbreken der buffels: *lamba* beteekent in de *Wurake* taal „buffel.”

Ten slotte moet nog worden vermeld, dat het gekwaak van kikkers en het eigenaardige geroep: boeboeboe (*bubu* uitstorten, overgieten) van den vogel *koloko* regen zouden

1) De voorstellingen der priesteressen van een en ander op geestelijk gebied zijn geen volkseigendom. Meermalen is de algemeene volksvoorstelling, zooals in zake het schimmenrijk en het godenheer, geheel in strijd met de verhalen der priesteressen over deze onderwerpen. Zoo ook bemoeit de groote hoop ziele nimmer met de *wurake*, en men hoort dezen naam maar zelden in hunne gesprekken. Hoe deze afzonderlijke leer der priesteressen, zooals die o. m. ook bij Dajaks, Bataks en Boegineezen bestaat, is ontstaan, moet nog worden onderzocht.—

lokken. Ook mag men takjes van de kasuarine niet als sieraad op den rug dragen,¹⁾ wanneer men droogte wensch, daar de naalden van de kasuarine, als hebbende veel overeenkomst met regenstralen, den regen roepen.

[Dat water regen aantrekt is een algemeen geloof in Indië. In het Tomohonsche plaatst men om regen te erlangen een kookpot of kokosdop met water op het erf, of op het rijstveld. Wanneer men bijv. elkander helpt bij den veldarbeid-*mopalus*-bij welke gelegenheid geen regen gewenscht wordt, krijgt iemand die gaat drinken steeds de waarschuwing mede de drinknap niet op éene open plek te zetten. In het over Rano i apsoche wenkt men driemaal den regen met jonge wokabladeren. Bij de Karobataks tracht men regen te krijgen door elkaar met water te besprenkelen (Meded. Ned. Zend. Gen. 1897. blz. 158). Op Halmahera werpt men steenen in het graf van den *Urahu o. Togawa bèsi*, om diens geest te vertoornen, opdat hij zich wreke met hevigen regen (v. Baarda, Gal. Holl. Wobk i. v. *togawa*). Op Boeroe legt men een gebruikten aarden en dito ijzeren pot in het water, en men zegt daarbij „opdat er regen kome” (Riedel, de sluik-en kroesharige rassen blz. 10). Op de Watoebela eil. slaat men met steenen of hout op meteorsteenen (die uit het rijk van den regen afkomstig zijn) (Riedel o. c. 197). Op Babar vindt men een paar beelden in zittende houding, die bij droogte 'snachts door vrouwen met water worden besprenkeld, waarbij men roept: het heeft geregend! (Riedel o. c. 339). De Heer J. Kreemer beschrijft in Meded. Ned. Zend. Gen. deel 30, blz. III. het regenmaken op Java, waartoe een groote slametan wordt gegeven en een optocht gehouden met een kattenpaar, dat ten slotte wordt gebaad. Ook zijn daar in gebruik spiegelgevechten met stukken rotan, waarin wel dezelfde gedachte zal liggen als die in het „rotantrekken” op de Tanimbar

1) De Toradja'sche vrouwen namelijk hebben de gewoonte een bos, liefst geurige bladeren op den rug tusschen de sarong gestoken te dragen. Deze versiering heet *sig*.

eilanden met het doel regen te krijgen. (Riedel, o. c, 282). Het baden van katten om regen te krijgen wordt ook vermeld van de Atjehers (Dr. C. Snouck Hurgronje. De Atjehers) Ook in Melanesië vinden wij dezelfde animistische gedachten uitgesproken. „To get rain he (de toovenaar, alias priester) throws water at the foot of the stock of Tinota, „an ancient *duka*” (adjimat) en verder: „for rain theij take plants which have much „juice in them”, en deze worden in eene mand in een boom gelegd, waar in water is (Codrington, The Melanesians blz. 201-202). Van de Papoea's van N. O. Queensland vertelt zendeling Poland: „viel Schweiss muss der haben, der Regen rufen soll” (Ev. Missions Magazin, 1897, blz. 520)].

Wij zagen hoe het „regen roepen” door iederen Toradja kan worden bewerkstelligd, uitgenomen hetgeen alleen door eene priesteres kan worden verricht. Geheel anders is het gesteld met het doen ophouden of verdrijven van den regen. Hiervoor moet men speciaal iemand gebruiken, die deze kunst verstaat. Zoo iemand heet onder de Toradja's *sando* (Boeg. *sanro* „doekoen”). Dit opgemerkte verschil in regen roepen en regen wegjagen is geheel in overeenstemming met den aard van den Toradja. Iemand bij zich noodigen doet de Toradja ronduit, want hij weet dien persoon daarmede aangenaam te zijn Maar iemand, die hem te veel is, de trap te wijzen, zal hij niet licht doen; en zoo hij er al toe overgaat, zal hij dit met zooveel omwegen doen, dat de persoon in kwestie zich niet beleedigd kan voelen. Zoo doet hij ook met den regen, dien hij zich geheel als persoon voorstelt, die door onzichtbare machten kan worden gezonden of tegengehouden. Hem roepen gaat gemakkelijk, maar om hem te verdrijven heeft men een *sando* noodig, die weet, hoe hij het moet aanleggen zonder den regen te beleedigen. Water roept zijns gelijke: regen, vuur of wat daarmede in aanraking is geweest, roept zijns gelijke: warmte, droogte. Dit is de stelregel, waarvan de Toradja uitgaat.

Wanneer het droog is, en men wil droogte behouden, moet men in elk geval preventief te werk gaan door nimmer het woord voor regen *udja* uit te spreken. Zegt men dit woord, dan denkt de regen, dat hij geroepen wordt en hij komt. Menigmaal haalde ik mij op mijne reizen met Toradja's een verwijt op den hals, wanneer ik met een donkere lucht boven ons als mijne meening te kennen gaf, „dat wij van daag wel regen zouden krijgen.” En ook had men er dan veel tegen, dat ik met dit vooruitzicht de goederen vooraf met palmladeren liet toedekken, aangezien ook deze maatregel den regen zou lokken. — In het landschap Pakambia mag men het woord *udja* het geheele jaar door niet noemen; dit zou een zwaar onweder veroorzaken; onweders komen in Pakambia, een ijzerland bij uitnemendheid, veel voor. Men zegt daar dus voor *udja* steeds *sese ngkadju* „boombloesems.” Ditzelfde *sese ngkadju* gebruiken de Toradja's ook, wanneer zij aan het oogsten zijn, een tijdperk, waarin men regen verre wenscht.

De *sando* (der regendokter is steeds een man), die den regen uit elkaar zal drijven (*nawaro udja* of *mawarosaka udja*) heeft eerstens zichzelf in achttenemen om vóór, gedurende, en na zijne operatie niet op eenigerlei wijze in aanraking te komen met water: hij baadt zich niet, hij eet met ongewasschen handen, hij drinkt uitsluitend palmwijn, en wanneer hij een riviertje overgaat, moet hij zorgen niet in het water te trappen. Heeft hij zich op deze wijze tot zijnen arbeid voorbereid, dan richt hij zich buiten het dorp of in een rijstveld een hutje op; in die hut legt hij een vuurtje aan, dat hij voortdurendt onderhoudt, want het mag volstrekt niet uitgaan. (Bij het dorp Kalingoea wordt dit vuurtje aangelegd op het graf van den reeds genoemden kabosenja Tampabanda). In dat vuur verbrandt hij verschillende houtsoorten als medicijn om den regen uiteen te drijven; de *sando* 's willen echter niet openbaren, welke houtsoorten zij hiervoor gebruiken. Bovendien heeft hij een pakje bij zich liggen, waarin bladeren en bast van eenige boom- en

plantsoorten zijn gedaan. Hieronder zijn bladeren van de *pangawu*, van de *waro*, en bast van de *pakanangi*. Deze boomen en planten putten hun vermogen om regen te verdrijven alleen uit hun naam: *awu* is asch, iets dat droogte lokt, (gedurende zijn experiment noemt de *sando* de regen steeds *awu* (1.); de *waro* plant is het symbool van alles wat licht is, en gemakkelijk weggeblazen wordt, (men denke aan: *mosiwaro udja* = verdrijven van den regen; iemand verbannen is: *mawarosi tan*); *pakanangi* eindelijk beteekent, „overwonnen,” en wordt ook veel gebruikt om den invloed van geesten te weerstaan. — Dit pakje met medicijnen neemt de *sando* in de hand en blaast er tegen naar de richting, van waar de regen komt opzetten, of, indien het reeds regent, naar alle windstreken. Hij spreekt daarbij eene formule uit, welke men ons echter nog nooit heeft willen mededeelen. In deze formule, *doa* moet het geheim schuilen om den regen weg te jagen, zonder dat deze boos wordt.

Wanneer bijvoorbeeld de regentijd reeds invalt, wanneer het omgehakte hout in het rijstveld nog niet is verbrand, en de *sando* doet 10 dagen achtereen boven omschreven werk, dan zal men ook 10 dagen lang droog weder krijgen, in welken tijd het gevelde hout tijd heeft te drogen. Wil men na het branden weer regen hebben om de geplante rijst te doen groeien, dan begiet de *sando* zijn vuurtje met water, en de regen zal weer neerstroomen. Ziet hij gedurende zijne operatie wolken komen opzetten, dan neemt hij kalk op de vlakke hand, en blaast deze tegen de wolken. De kalk, evenals asch de representant van droogte, zal in een oogwenk den hemel weer zichtbaar doen worden.

Het werk van den *sando* is voor den Toradja de officieele wijze van regen verdrijven. Hierbij moet nog worden genoemd

1) Het is intuschen waarschijnlijk, dat *awu* hier twee functies heeft: 1o. om iets droogs aan te duiden, dat daarenboven zooveel als „koud vuur” is; en 2o. is het woord *awu* ook de naam voor „stof, poeder,” en dus als synoniën te gebruiken voor regen; het laatste geldt ook van *sese nghadju*, dat eigenlijk „pluim” beteekent (de bloempluim van alang-alang.)

het werk van de priesteres, die bij aanhoudenden regen op eenen ongelegen tijd, weer opstijgt naar de hemeloornden, om de karbouwen, die zich zonder ophouden in bovengenoemden waterplas baden, daar uit weg te leiden.

Overigens bestaan er nog andere middelen om droogte te verkrijgen, maar deze zijn uitvindingen van bepaalde personen. Zoo prees een kabosenja mij bij het begin eener reis het volgende middel aan: Trek met duim en pink twee jonge takjes af van den *bo'e*-boom (Rododendrum verticellatum?), en steekt die onder den hoofddoek: een op het voor-, en een op het achterhoofd. Pluk daarna, onverschillig met welke vingers, zes gewone bladeren van dienzelfden boom af, leg die bladeren op elkaar, en wikkel er een klein steentje in. Neem dit pakje nu in de gesloten hand, en blaas door de vuist naar den kant, welken gij op moet. Ga dan gerust uw' weg, mits gij zorgt de *bo'e*-bladeren met het steentje voortdurend in de hand te klemmen; ook moogt ge om uit te rusten niet in een hut of huis gaan, maar dit in het bosch of veld doen. Dit middel helpt slechts voor één dag.

De sympathie, welke er bestaat tusschen droge dingen als asch, kalk en vuur met eene droge lucht, is ook elders in den Archipel het beginsel van regen verdrijven. In vele streken in de Minahassa doet men om droogte te krijgen een weinig keukenasch in een' kokosdop, en hangt dezen op onder de nok van het dak. Zoolang de asch niet nat is geworden, moet er droogte zijn. — Op Boeroe neemt men om regen te verdrijven een rotan, windt om de punt zwart katoen, en steekt hem dan in de keukenasch; daarna steekt men er viermaal mede naar de plek, waar de wolken zich verzamelen en drijft de wolken weg met woorden. Valt er toch regen, dan worden eenige druppels in een pot uitgedampt (Riedel, de Sluik - en Kroesharige rassen blz. 10). — Op de Seranglao- en Gorongarchipel wordt een zwaard van gaba-gaba aan den scherpen kant bestreken met de fijngestampte wortels van

Kaempferia galanga, en hiermede bedreigt men de wolken in den naam van Allah (Riedel o. c. 165). — Op de Wa-toebela eilanden bestrijkt men boven reeds gencemde meteorsteenen met olie (Riedel o. c. 198). — Op de Kei-eil: neemt men o. m. een stuk hout, bevestigt daaraan een weinig gemoetoe en zwaait of schermt daarmede in de lucht (Riedel o. c. 223). — De Kisserrees wijst op zee zijnde driemaal met den uitgestreken vinger naar de wolken, — misschien om deze beschaamd te maken? (Riedel o. c. 413). — Op Florida in Melanesië wordt de warmte van vuur overgebracht in bladeren en kruipplanten, en deze worden daarna in den top van een boom gebonden, om deze warmte af te geven aan de lucht. Op Santa Cruz legt de toovenaar wat verbrand hout in een boom. Overigens spelen in heel Melanesië peperranken (peper is warm) eene groote rol bij het roepen van droogte, zonschijn. (Codrington o. c. 201 — 202).

— De berichten omtrent regen verdrijven zijn nog schaarscher dan die aangaande regen maken.